

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Pöysä, Sanni; Sorkkila, Matilda; Elomaa, Mailis; Pakarinen, Eija; Lerkkanen, Marja-Kristiina

Title: Lasten äänet esille : Lasten neuvottelukunta osana EduRESCUE-tutkimushanketta

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat & Niilo Mäki Instituutti, 2024

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Pöysä, S., Sorkkila, M., Elomaa, M., Pakarinen, E., & Lerkkanen, M.-K. (2024). Lasten äänet esille : Lasten neuvottelukunta osana EduRESCUE-tutkimushanketta. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti : NMI-bulletin, 34(1), 57-66.

Lyhennetty otsikko: Lasten neuvottelukunta tutkimushankkeessa

Lasten äänet esille – Lasten neuvottelukunta osana EduRESCUE-tutkimushanketta

Pöysä, S., Sorkkila, M., Elomaa, M., Pakarinen, E., & Lerkkanen, M.-K.

Sanni Pöysä, KT, tutkijatohtori, Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto,
sanni.poysa@jyu.fi

Matilda Sorkkila, FT, dosentti, Yliopistonlehtori, Psykologian ja logopedian osasto, Helsingin yliopisto, matilda.sorkkila@helsinki.fi

Mailis Elomaa, KT, tutkijatohtori, Kasvatustieteiden osasto, Helsingin yliopisto,
mailis.elomaa@helsinki.fi

Eija Pakarinen, PsT, professori, Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto,
eija.k.pakarinen@jyu.fi

Marja-Kristiina Lerkkanen, KT, professori, Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto,
marja-kristiina.lerkkanen@jyu.fi

TUTKIMUKSEN RAHOITUS

Tutkimus kuuluu EduRESCUE – resilienssi koulu ja koulutus -hankkeeseen. Tutkimusta rahoittaa strategisen tutkimuksen neuvosto (STN), joka toimii Suomen Akatemian yhteydessä (#234196).

Lasten äänet esille – Lasten neuvottelukunta osana EduRESCUE-tutkimushanketta

Kohokohdat

- Lasten neuvottelukunta toimi foorumina, jossa lapset ja tutkijat olivat suorassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa strategisen tutkimusneuvoston rahoittamassa EduRESCUE-hankkeessa.
- Lasten neuvottelukunta mahdollisti lasten kuulemisen ja vahvisti heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan.
- Lasten neuvottelukunta toi esiin, kuinka aikuiset eivät ymmärrä lasten ristiriitaisia kokemuksia ja että lapset eivät aina tiedä, mistä voisivat saada apua huoliinsa.
- Lapset kokivat mielipiteidensä sanallistamisen ja jakamisen vaikeaksi. Toimijuuden edistämisen näkökulmasta olisi tärkeää harjoitella näihin liittyviä taitoja.
- Kokemukset Lasten neuvottelukunnan toiminnasta osana tutkimushanketta olivat myönteisiä. Kannustamme ammattilaisia pohtimaan keinoja lasten kuulemiseksi ja heidän osallisuutensa edistämiseksi.

Lasten äänet esille – Lasten neuvottelukunta osana EduRESCUE-tutkimushanketta

Tiivistelmä

Tässä artikkelissa kuvataan Strategisen tutkimusneuvoston rahoittaman EduRESCUE-hankkeen yhteydessä järjestetyn Lasten neuvottelukunnan toimintaa sekä nostetaan esille neuvottelukunnan viestejä aikuisille ja päättäjille. Lasten neuvottelukunnan tavoitteena oli kuulla lasten kokemuksia COVID-19-pandemian ajasta ja heitä koskevista arjen huolista, lisätä lasten vaikutusmahdollisuuksia heitä koskevissa asioissa ja näin edistää lasten osallisuuden ja toimijuuden kokemuksia yhteiskunnassa.

Lasten neuvottelukuntaan kuului lukuvuonna 2022–2023 yksi noin 20 oppilaan koululuokka, jossa opiskeli 9–12-vuotiaita lapsia. Toiminta järjestettiin osana lasten tavanomaista koulupäivää ja heidän 4. vuosiluokan yhteiskuntaopin opintojaan. Neuvottelukunta kokoontui lukuvuoden aikana kolme kertaa. Tapaamisissa tutkijat olivat suorassa vuorovaikutuksessa lasten kanssa ja pyrkivät kuulemaan lasten kokemuksia ja ajatuksia korona-ajasta sekä kriisitilanteiden edellyttämästä resilienssistä eli joustavuudesta ja sopeutumiskyvystä. Lasten neuvottelukunnan viesteissä aikuisille ja päättäjille nousi esille esimerkiksi se, että aikuisten pitäisi ymmärtää lasten voivan kokea tilanteita ristiriitaisesti ja että lasten ei ole aina helppo tuoda esiin omia ajatuksiaan tai tietää, mistä saisi apua.

Kokemukset lasten neuvottelukunnan järjestämisestä osana tutkimushanketta olivat myönteisiä. Neuvottelukunta nosti esille näkökulmia, joita tutkijat eivät olisi välttämättä huomanneet. Kokeilu osoitti myös, että tämänkaltaista toimintaa suunnitellessa on tärkeää huomioida, että tehtävät ovat helposti lapsien ymmärrettävissä. Kokemustemme pohjalta kannustamme ammattilaisia pohtimaan keinoja lasten kuulemiseksi ja osallisuuden edistämiseksi niin tutkimuksessa kuin osana kouluarkea.

Asiasanat: Lasten neuvottelukunta, lasten toimijuus, lasten osallisuus, lasten kuuleminen tutkimuksessa

Lasten äänet esille – Lasten neuvottelukunta osana EduRESCUE-tutkimushanketta**Johdanto**

Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklan mukaan (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991/60). Myös Suomen perustuslaissa (1999/731) määritellään, että lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. On kuitenkin yleistä, että lasten omat näkemykset eivät ole keskiössä heitä koskevassa päätöksenteossa tai tutkimuksessa (Stenvall ym., 2023; Valtioneuvosto, 2020). Jos lapsia ei kuulla, heidän oikeutensa eivät toteudu (Nieminen, 2021) eivätkä päätöksiä tekevät aikuiset saa päätöksenteolle tärkeää tietoa. Lasten näkökulmasta heidän kuulemisensa on merkityksellistä myös siksi, että heidän osallistamisensa heitä koskeviin asioihin voidaan nähdä heidän toimijuutensa edistämisenä (mm. Cook-Sather, 2020; Vaughn, 2020). Lasten toimijuus sitouttaa heitä aktiivisiksi yhteiskunnan jäseniksi sekä tarjoaa mahdollisuuksia elämässä tarvittavien taitojen oppimiseen (Adair, 2014; Vaughn, 2020).

Osana Suomen Akatemian yhteydessä toimivan Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittamaa Resilientti koulu ja koulutus (EduRESCUE) -hanketta pyrimme kehittämään toimintatapaa lasten äänten kuulemiseksi. EduRESCUE -hankkeen tavoitteena oli etsiä ratkaisuja ja toimintamalleja siihen, miten vahvistetaan suomalaisen koulutusjärjestelmän ja sen toimijoiden resilienssiä – eli joustavuutta, kestävyyttä ja ketteryyttä – ja siten yhteiskunnan kykyä selviytyä kriiseistä tulevaisuudessakin (ks. www.edurescue.fi). Lasten kuulemisen edistämiseksi hankkeessa toimi tieteellisen neuvottelukunnan ja sidosryhmien neuvottelukunnan ohella myös Lasten neuvottelukunta. Tässä artikkelissa kuvaamme tapaa, jolla lasten neuvottelukunnan toiminta järjestettiin hankkeen ensimmäisenä vuonna ja mitä toimintaan osallistuneet lapset halusivat viestittää aikuisille sekä päättäjille heitä koskevista asioista.

1 Alakouluikäisen lapsen toimijuus

Toimijuutta voi lähestyä useista teoreettisista lähtökohdista käsin. Tässä artikkelissa alakouluikäisen lapsen toimijuutta lähestytään hyödyntäen toimijuuden yksilökeskeistä sosiokulttuurista viitekehystä (Eteläpelto ym., 2013). Siinä toimijuus määritellään yksilöiden omana ja/tai yhteisönsä kanssa toteuttamana toimintana, jonka kautta yksilöt ottavat osaa ja muovaavat osaltaan sosiokulttuurista ympäristöään tai itseään (Eteläpelto ym., 2013). Lasten neuvottelukunnan toiminta asemoitui hyvin toimijuuden yksilökeskeiseen sosiokulttuuriseen

viitekehukseen, koska siinä korostuu ajatus yksilöistä aktiivisina toimijoina, mutta myös vastuullisina yhteisöjensä jäseninä (Eteläpelto ym., 2013). Vaikka viitekehys on laadittu koskien aikuisia (Eteläpelto ym., 2013), on sen näkökulmia sovellettu aiemmin onnistuneesti myös alakouluikäisten oppilaiden toimijuuden tarkasteluun (esim. Stolp ym., 2022).

Toimijuus muodostuu yksilökeskeisen sosiokulttuurisen viitekehysten mukaan erilaisten yksilöllisten ja sosiokulttuuristen tekijöiden vuorovaikutuksessa (Eteläpelto ym., 2013). Koulu yhteisöissä tällaisia yksilöllisiä tekijöitä ovat esimerkiksi lapsen henkilökohtaiset tavoitteet ja toiveet sekä oppimiseen ja opiskeluun yhteydessä olevat motivationaaliset tekijät, kyvyt ja taidot (Eteläpelto ym., 2013; Vaughn, 2020). Nämä määrittävät osaltaan sitä, millä tavoin lapsi eri tilanteissa haluaa edistää ja pystyy edistämään omaa toimijuuttaan. Toimijuus ei kuitenkaan synny tyhjiössä, vaan lapsen ympäristössä on läsnä lukuisia sosiokulttuurisia tekijöitä, jotka voivat tukea tai ehkäistä hänen toimijuuttaan. Koulussa tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset koulun toimintaa ohjaavat normit ja toimintatavat tai käytetyt oppimisen tavat, mutta keskeisesti myös kouluarjen vuorovaikutustilanteet sekä vertaisten että opettajien ja muiden aikuisten kanssa (Vaughn, 2020).

Lasten toimijuutta tulisi systemaattisesti edistää, koska toimijuus yhdistyy muun muassa lasten taitoihin tehdä päätöksiä, ratkoa ongelmia ja perustella valintojaan (mm. Adair, 2014; Vaughn, 2020). Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että lasten kokemus riittävästä toimijuudesta on yhteydessä heidän kokemaansa hyvinvointiin (mm. Steckermeier, 2019). Lisäksi toimijuus on yhteydessä siihen, miten lapset tai nuoret toimivat elämänsä muutostilanteissa tai miten he osallistuvat ympäröivään yhteiskuntaan sekä edistävät sen tasavertaisuutta (Adair, 2014; Vaughn, 2020).

2 Lapsen toimijuuden edistäminen

Vaikka tutkimuksissa toimijuutta on lähestytty monista erilaisista näkökulmista käsin (ks. esimerkiksi Adair, 2014; Bandura, 1999; Vaughn, 2020), toimijuuden edellytyksistä ja tukemisen keinoista ollaan verrattain yksimielisiä. Lapsen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa nostetaan usein keskeiseksi toimijuuden edellytykseksi (Adair, 2014; Cook-Sather, 2020; Kangas ym., 2017; Vaughn, 2020). Käytännössä toimijuuden edistäminen edellyttää esimerkiksi sitä, että tuetaan lasta eri yhteyksissä tuomaan esille tavoitteitaan, toiveitaan, näkemyksiään ja kiinnostuksen kohteitaan omien kykyjensä ja taitojensa sallimalla tavalla sekä huomioidaan ne tavalla, jonka lapsi ymmärtää (mm. Adair, 2014; Vaughn, 2020). Toimijuuden edistämiseen tähtäävät toimet mahdollistavat osaltaan myös YK:n Lapsen

oikeuksien sopimuksessa ja Suomen perustuslaissa (1999/731) esitetyn lapsen oikeuden tulla kuulluksi ja vaikuttaa itseä koskeviin asioihin.

Koska alakouluikäinen lapsi ei voi suoraan vaikuttaa elinpiiriensä ohjaaviin sosiokulttuurisiin tekijöihin eikä ole kehitysvaiheensa vuoksi valmis ottamaan täysivaltaista vastuuta, edellyttää lapsen toimijuuden edistäminen tukea ja huomiota hänen elinpiirissään olevilta aikuisilta. Erilaisia toimijuuden tukemisen muotoja tulisikin pitää esillä niin koulussa ja kotona (Adair, 2014; Cook-Sather, 2020; Gurdal ym., 2015; Vaughn, 2020) kuin heitä koskevaa tutkimusta tehtäessä (Cook-Sather, 2020; Nieminen, 2021; Vehkalahti ym., 2021). Pyrkimys tarjota lapsille mahdollisuuksia osallistumiseen ja vaikuttamiseen oli taustalla myös EduRESCUE-hankkeessa järjestetylle Lasten neuvottelukunnan toiminnalle.

3 Lasten neuvottelukunnan rooli EduRESCUE-hankkeessa

EduRESCUE-hankkeen tavoitteena oli tarkastella COVID-19-pandemian vaikutuksia muun muassa kouluihin ja oppilaisiin sekä etsiä ratkaisuja ja toimintamalleja esimerkiksi siihen, miten vahvistetaan suomalaisen koulujärjestelmän ja sen toimijoiden resilienssiä kriisitilanteissa ja siten yhteiskunnan kykyä selviytyä kriiseistä myös tulevaisuudessa. Koska hankkeen tulokset ja suositukset koskevat erityisesti lapsia ja nuoria, haluttiin luoda toimintatapoja, joilla voitaisiin lisätä lasten vaikutusmahdollisuuksia heitä koskevissa asioissa. Lasten neuvottelukunta toimi hankkeessa foorumina, jossa lapset ja tutkijat pystyivät olemaan suorassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Lasten neuvottelukunnan tavoitteena oli kuulla lasten kokemuksia COVID-19-pandemian ajasta ja arjen huolista, lisätä lasten vaikutusmahdollisuuksia heitä koskevissa asioissa ja näin edistää lasten osallisuuden ja toimijuuden kokemuksia yhteiskunnassa. Lisäksi tavoitteena oli antaa lapsille mahdollisuus tutustua ikäryhmäänsä koskeviin tutkimustuloksiin sekä koota lasten ajatuksia ja ehdotuksia niin, että niitä voidaan välittää eteenpäin tiedoksi aikuisille ja laajemmin päättävälle tahoille. Koska lasten neuvottelukuntaan haluttiin osallistaa lapsia eri puolilta Suomea, päätettiin hankkeen aikana järjestää kolme erillistä lasten neuvottelukuntaa kolmella eri paikkakunnalla. Tässä artikkelissa raportoimme tuloksia, jotka koskevat ensimmäistä Lasten neuvottelukuntaa, joka kokoontui lukuvuoden 2022–2023 aikana.

4 Ensimmäisen lasten neuvottelukunnan toteutus

EduRESCUE-hankkeen ensimmäisenä vuonna lasten neuvottelukunta koostui yhdestä noin 20 oppilaan koululuokasta, jossa opiskeli 9–12-vuotiaita lapsia. Tutkijoilla ei ollut aiempia yhteyksiä kyseiseen kouluun tai lasten neuvottelukunnaksi valikoituneen luokan opettajaan.

Luokka valittiin sillä perusteella, että kyseinen luokanopettaja oli ensimmäinen, joka ilmoitti luokkansa mukaan toimintaan rehtorin luvalla koulun opettajille laitetun sähköpostitiedotteen saatuaan. Ennen lasten neuvottelukuntaan liittyvää toimintaa lasten huoltajia tiedotettiin neuvottelukunnasta. Suostumuksia lasten osallistumiselle ei kerätty, koska lasten neuvottelukunta järjestettiin luokanopettajan kanssa sovitusti osana 4. luokan oppimäärään sisältyviä yhteiskuntaopin opintoja ja osana tavanomaista koulupäivää. Lapsilta ei myöskään kerätty mitään heitä yksilöiviä tietoja tai tutkimusaineistoa. Lasten neuvottelukunta kokoontui kaikkiaan kolme kertaa lukuvuoden 2022–2023 aikana ja kaikkiin tapaamisiin osallistui lasten lisäksi kolme tutkijaa.

Ensimmäinen tapaamiskerta. Ensimmäisessä tapaamisessa, joka kesti kaksi peräkkäistä oppituntia, tavoitteena oli pohjustaa lasten neuvottelukunnan toimintaa rakentamalla lasten kanssa yhteistä ymmärrystä siitä, mitä lasten oikeus tulla kuulluksi tarkoittaa. Lisäksi haluttiin kuulla lasten ajatuksia siitä, miksi lasten kuuleminen on tärkeää ja mistä asioista lapsia pitäisi heidän mielestään kuulla. Toimintatapoina hyödynnettiin lapsia osallistavia ja toiminnallisuutta sisältäviä menetelmiä, koska niiden ajateltiin helpottavan lasten osallistumista tutkijoiden läsnäollessa. Lapset esimerkiksi rakensivat pienissä, noin 6–7 oppilaan ryhmissä palapelin koskien lasten oikeutta tulla kuulluksi. Palapelin pohjalta keskusteltiin näissä ryhmissä siitä, mitä lasten oikeus tulla kuulluksi lasten mielestä tarkoittaa käytännössä. Lisäksi lapsilta kysyttiin mielipiteitä siitä, mihin asioihin heidän ikäisillään lapsilla pitäisi olla mahdollisuus vaikuttaa. Apukysymyksiä oli laadittu etukäteen, esimerkiksi mihin aikaan menee nukkumaan, mitä tekee vapaa-ajalla, miten koulussa opiskellaan, mitä kaveri tai vanhemmat harrastavat. Lopuksi lapset tekivät ryhmissä julisteita, joihin heitä ohjeistettiin kirjoittamaan, missä asioissa lapsia tulee heidän mielestään kuulla ja miksi sekä miten se voisi onnistua. Ensimmäiseen tapaamiseen suunniteltujen toimintatapojen kautta lapset toivat ajatuksiaan esille, mutta ennalta laaditut apukysymykset olivat osittain lapsille liian vaikeita ymmärtää. Kenties osin sen vuoksi osalla lapsista oli vaikeuksia keskittyä julisteen tekemiseen ja jokaisessa pienryhmässä tarvittiin tutkijoiden tukea tehtävänannossa pysymiseen.

Toinen tapaamiskerta. Toisessa tapaamisessa, joka kesti yhden oppitunnin, tavoitteena oli kuulla lasten ajatuksia koronapandemiasta ja muista kriiseistä sekä keskustella niiden kohtaamisessa tarvittavasta resilienssistä eli joustavuudesta ja sopeutumiskyvystä. Toimintatavaksi toiseen tapaamiseen valittiin pienryhmäkeskustelut noin 5–7 oppilaan ryhmissä sekä niitä pohjustava itsenäisesti tehtävä pohtimistehtävä. Tutkijoiden ohjaamisessa

pienryhmissä lapsille annettiin värillisiä papereita, joista kuhunkin oli kirjoitettu tapaamisen teemaan liittyvä kysymys, esimerkiksi ”Mitä ikävää tai huonoa korona-ajasta on seurannut?” ja ”Mitä teet, jos jokin uutisissa kuulemasi asia aiheuttaa huolta?”. Lapset ottivat papereita vuorotellen niin, että jokainen sai kirjoittaa itsenäisesti vastauksen kuhunkin kysymykseen. Lopuksi jokaisesta paperista keskusteltiin yhdessä. Tässäkin tapaamisessa tutkijat auttoivat lapsia ymmärtämään kysymyksiä sekä kannustivat lapsia miettimään ja sanallistamaan omia mielipiteitään.

Kolmas tapaamiskerta. Kolmannessa tapaamisessa, joka kesti yhden oppitunnin, tavoitteena oli kuulla lasten ajatuksia kouluhyvinvoinnista ja siihen yhteydessä olevista tekijöistä sekä keskustella niistä lasten ajatuksista, joita lapset haluaisivat aikuisten tietävän. Jälkimmäisessä hyödynnettiin lasten aikaisemmin esille nostamien ajatusten pohjalta koostettuja väitteitä, joita muokattiin ja lisättiin tapaamisen aikana yhdessä. Myös tässä tapaamisessa toimintatapana hyödynnettiin tutkijoiden ohjaamia pienryhmiä, joissa lapset miettivät ensin erillisille papereille kirjattuja kysymyksiä (esimerkiksi ”Mikä tuottaa hyvää mieltä koulussa?” ja ”Mikä vaikeuttaa jaksamista koulussa?”) ja väitteitä (esimerkiksi ”Opettajien pitäisi kertoa, mitä koulussa voi tehdä, jos ahdistaa.”) itsenäisesti, ja sen jälkeen teemoista keskusteltiin pienryhmissä.

Vaikka EduRESCUE-hankkeen ensimmäisen lasten neuvottelukunnan oli tarkoitus kokoontua vain lukuvuoden 2022–2023 aikana, pyrkimyksenä on järjestää keväällä 2024 neljäs tapaaminen saman luokan kanssa. Näin voitaisiin tukea lasten toimijuutta antamalla vielä konkreetteja esimerkkejä siitä, miten heidän neuvottelukunnassa esille nostamia näkemyksiä on viety eteenpäin.

5 Poimintoja lasten esille nostamista asioista

Lasten neuvottelukunnan mukaan aikuisten tulisi kuulla lapsia, jotta aikuiset eivät tekisi lapsille sopimattomia ”ihmepäätöksiä” ja jotta lasten elinympäristö ei olisi ”liian ankea”. Ensimmäisessä tapaamisessa neuvottelukunta nimesi monia lapsen arkeen liittyviä tekijöitä, joissa lasten näkemyksiä pitäisi kuunnella herkemmin. Koulussa tällaisia olivat esimerkiksi kouluruuat ja välituntiohjelma sekä oppituntien sisällöt ja oppimismenetelmät. Vapaa-aikaan ja kotiin liittyen neuvottelukunta nosti esille toiveita vaikuttaa enemmän esimerkiksi harrastuksiin, oman rahan käyttöön, pukeutumiseen ja siihen, kumman vanhemman kanssa asuu. Neuvottelukunnan mukaan lasten näkökulmien kuuleminen mahdollistuisi aikuisten kanssa yhteisesti keskustelemalla ja asioista neuvottelemalla.

Toisessa tapaamisessa neuvottelukunnassa keskityttiin koronapandemiaan ja muihin kriiseihin sekä niissä tarvittavaan resilienssiin. Neuvottelukunnan tapaamisten aikaan koronapandemia ei ollut enää lasten arjessa aktiivisesti läsnä, vaan muut kriisit, kuten sota Ukrainassa ja hintojen nousu, nousivat enemmän esille. Koronapandemian aikana olleeseen etäopetusjaksoon neuvottelukunta liitti kuitenkin edelleen kokemuksia esimerkiksi siitä, että kavereita ikävöitiin ja vapaa-aikaa oli enemmän. Vastaavia kokemuksia on tunnistettu myös EduRESCUE-hankkeen yhteydessä toteutetussa tutkimuksessa, jossa on tarkasteltu alakouluikäisten oppilaiden kokemuksia etäopetuksesta (Pöysä ym., 2023). Tapaamisen aikaan ajankohtaisiin kriiseihin liittyen neuvottelukunta nosti esille, että aikuisten pitäisi olla enemmän tietoisia lasten kokemista peloista ja huolista, koska lapset voivat tarvita aikuisten apua niiden kohtaamiseen. Aikuisilta saamansa tuen ohella neuvottelukunta nimesi myös muita keinoja vaikeissa tilanteissa selviämiseen. Tällaisia olivat esimerkiksi leikkiminen, musiikin kuuntelu ja rauhallinen tekeminen. Neuvottelukunnan mukaan kaikki lapset eivät kuitenkaan tiedä, mistä voisivat saada apua itselleen, kun kohtaavat vaikeita tilanteita, pelkoja tai huolia.

Kouluhyvinvointiin liittyvistä tekijöistä keskustellessa neuvottelukunta mainitsi useita tekijöitä, jotka tukevat ja heikentävät lasten hyvinvointia koulussa. Hyvinvointia edistävinä tekijöinä nimettiin esimerkiksi kaverit, mahdollisuus oppia, mukavaksi koetut oppiaineet ja välitunnit. Hyvinvointia heikentävinä tekijöinä nimettiin puolestaan esimerkiksi kiusaaminen, tappelut, epäreiluuden kokemus sekä väsymys. Vastaavia tekijöitä on tunnistettu myös aiemmin (mm. Tuukkanen, 2022). Vaikka esimerkiksi kiusaamiseen pyritään puuttumaan kouluissa yhä aktiivisemmin, on huolestuttavaa, että se nousi oppilaiden puheissa useasti esille.

Kolmannen tapaamisen keskeisenä tavoitteena oli selvittää, mitä viestiä lasten neuvottelukunta näkisi tarpeelliseksi välittää lasten asioista päättävälle aikuisille. Kuviossa 1 on viisi lasten neuvottelukunnan näkemysten pohjalta muodostettua viestiä, jotka neuvottelukunnan mukaan aikuisten tulisi huomioida lasten kanssa toimiessaan ja heidän asioistaan päätettäessään. Viestit ovat suoria sitaatteja lasten esille nostamista asioista, mutta ne edustivat usean lapsen ajatuksia. Yleisesti viestit kertovat, kuinka aikuiset eivät ymmärrä, miten ristiriitaisina lapset voivat jotkut tilanteet kokea tai kuinka uutiset vaikuttavat lapsiin. Viestit kuvaavat myös lasten kokemusta siitä, että heillä ei aina ole ketään, jolle puhua, tai ketään, jolta saisivat ymmärrystä.

- **Aikuisten pitäisi ymmärtää, että lapset voivat olla samaan aikaan iloisia ja harmissaan jostain.**
- **Aikuisten pitäisi tietää, että lapsia voi pelottaa se, mitä he kuulevat tai näkevät ympärillään.**
- **Aikuisten pitäisi tietää, että lapset eivät aina tiedä kenen kanssa puhua, jos pelottaa.**
- **Opettajien pitäisi kertoa, mitä koulussa voi tehdä, jos ahdistaa.**
- **Aikuiset eivät aina tiedä, mitä lapset ajattelevat eikä lapsen ole sitä aina helppo tuoda esille.**

Kuvio 1. Lasten neuvottelukunnan viestit aikuisille

6 Suosituksia tulevaan

Tässä artikkelissa olemme kuvanneet EduRESCUE-hankkeen yhteydessä järjestetyn lasten neuvottelukunnan toimintaa sekä poimintoja asioista, joita hankkeen ensimmäinen lasten neuvottelukunta nosti esille. Vastaavaa toimintatapaa ei ole aiemmin käytetty laajasti varsinkaan kotimaisessa tutkimuksessa, joten tämän kokeilun myötä haluamme kannustaa muitakin tutkimushankkeita ottamaan tämän osaksi käytänteitään. Kokonaisuudessaan lasten neuvottelukunnan toiminnan pohjalta voimme luoda suosituksia niin kouluun, tutkimukseen kuin päättävälle tahollekin. Lisäksi haluamme kannustaa kaikkia lasten tai lapsiin liittyvien asioiden kanssa toimivia aikuisia huomioimaan lasten neuvottelukunnan viestit aikuisille.

Koulun näkökulmasta on hyvä kiinnittää erityistä huomiota esimerkiksi siihen, että omien mielipiteiden sanallistaminen ja jakaminen ei ole lapsille aina helppoa. Tämä nousee esille myös neuvottelukunnan aikuisille suuntaamissa viesteissä. Vaikka omien mielipiteiden sanallistamisen ja jakamisen vaikeus tiedetään myös aiemman tutkimuksen valossa (mm. Muhonen ym., 2017), on tähän syytä kiinnittää koulussa edelleen huomiota ja harjoitella sitä taitona. Tämä on erityisen keskeinen taito myös toimijuuden edistämisen kannalta, ja lapsilla on yksilöllisiä tarpeita sen suhteen, millaista tukea he tässä tarvitsevat (Adair, 2014; Vaughn, 2020).

Neuvottelukunnan viesteissä nousee koulun näkökulmasta esille myös ajatus siitä, että kaikki lapset eivät tiedä, kenen puoleen kääntyä, kun heitä pelottaa tai ahdistaa. Usein kouluissa, kuten myös koulussa, jossa lasten neuvottelukunta järjestettiin, tiedotetaan tarjolla

olevista avun ja tuen mahdollisuuksista eri tavoin. On kuitenkin mahdollista, että lapset eivät osaa hyödyntää tätä tietoa omalla kohdallaan tai tieto jää oppilaille abstraktiksi. Kouluissa tulisikin kiinnittää tähän entistä enemmän huomiota ja harjoitella käytännössä sitä, kuinka apua voi juuri omassa koulussa saada. Tämä voisi toteutua esimerkiksi tutustumalla kouluterveydenhoitajan tai koulupsykologin tiloihin tai pyytämällä heitä puhumaan luokassa. Myös vanhempia olisi hyvä kehottaa keskustelemaan lastensa kanssa heidän huolistaan, koska moni lapsi koki pelkoa uutisissa näkyvistä ajankohtaisista tapahtumista, esimerkiksi Ukrainan sodasta. Tunne siitä, että ei jää yksin vaikeissa tilanteissa, on lapsen kehityksen kannalta tärkeä ja aikuisten tulisi edistää sitä omilla toimillaan.

Toimijuuden edistämisen kannalta kouluissa on tarpeen kiinnittää huomiota siihen, että lapset ymmärtävät heidän aloitteidensa ja näkökulmiensa tulleen huomioiduiksi (Stenvall ym., 2023; Vaughn, 2020). Lasten neuvottelukunta nosti esille esimerkiksi toiveen vaikuttaa enemmän oppituntien sisältöihin ja oppimismenetelmiin. Samalla kuitenkin lasten puheissa kuului esimerkkejä myös tilanteista, joissa juuri heidän toivomiaan sisältöjä ja menetelmiä oli hyödynnetty. On siis mahdollista, että lapset eivät hahmota, milloin heidän aloitteensa ja näkökulmansa tulevat huomioiduksi, jos opettaja ei sitä erikseen sanallista.

Tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta kokemus lasten neuvottelukunnan järjestämisestä oli merkityksellinen. Kokeilu osoitti muun muassa, että lasten neuvottelukunnan kaltaiset toimintatavat mahdollistavat lasten osallistamisen heitä koskevaan tutkimukseen ilman, että lapset ovat varsinaisia tutkimuksen kohteita. Samalla lasten neuvottelukunnan kautta voitiin tukea lasten toimijuutta tarjoamalla kanava, jossa lasten näkökulmat tulevat kuulluksi ja josta näitä näkökulmia voidaan välittää eteenpäin tiedoksi aikuisille ja päättävälle taholle. Kokeilu antoi ymmärrystä, mitä lasten näkökulmasta tärkeitä asioita tulisi tutkimustiedon avulla jatkossa edistää. Tutkijoiden ja lasten välistä vuorovaikutusta mahdollistavan foorumin luominen olisi tärkeää myös laajemmin tutkimuksessa, jossa tarkastellaan lapsia ja heidän elämäänsä liitoksissa olevia asioita. Tärkeänä viestinä tutkijoille on myös oivallus siitä, kuinka me voimme osaltamme olla kasvattamassa tulevaisuuden kansalaisia tarjoamalla keinoja edistää heidän toimijuuttaan.

Haasteena lasten toimikunnan toteutuksessa oli esimerkiksi kaikkien oppilasryhmän lasten tasavertainen osallistaminen. Vaikka oppilaiden yksilöllisiä tarpeita pyrittiin ottamaan huomioon erilaisia toimintatapoja käyttämällä, ei kaikkia pystytty osallistamaan täysin tasavertaisesti. Eri toimintatavat sopivat toisille oppilaille paremmin kuin toisille, esimerkiksi joidenkin oppilaiden oli vaikea keskittyä toiminnallisiin tehtäviin. Lisäksi haastavaksi

osoittautui ohjaavien kysymysten muotoilu riittävän lapsentajuisesti. Kysymysten ymmärrys edellytti tutkijoiden läsnäoloa ja tukea. Jatkossa järjestettävissä lasten neuvottelukunnissa onkin tärkeää huomioida, että käsittelyn tukena olevat kysymykset on sanallistettu lasten ymmärtämällä tavalla. Hyvä keino tämän harjoitteluun on opetuksen dialogisuuden vahvistaminen (Muhonen ym., 2016).

Vaikka lasten erityinen asema ymmärretään yhteiskunnassa hyvin, ei se aina näy päätöksenteossa. Lapsia koskevassa päätöksenteossa onkin tarpeen pysähtyä pohtimaan, miten lasten ääni tulee niissä kuulluksi ja ymmärretyksi ja miten päätöksiä koskeva ymmärrys välittyisi lapsille. Kouluissa tulisi lisätä mahdollisuuksia lasten ajatusten esille tuomiseen ja siten tukea lasten toimijuutta. Varhaiset osallisuuden kokemukset tukevat myös myöhempää aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa.

Lähteet

- Adair, J. K. (2014). Agency and expanding capabilities in early grade classrooms: What it could mean for young children. *Harvard Educational Review*, 84(2), 217–241.
https://doi.org/10.17763/haer.84.2.y46v_h546h4112144
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action. A social cognitive theory.* Prentice-Hall.
- Cook-Sather, A. (2020). Student voice across contexts: Fostering student agency in today's schools. *Theory into Practice*, 59(2), 182–191.
<https://doi.org/10.1080/00405841.2019.1705091>
- Gurdal, S., Lansford, J. E., & Sorbring, E. (2016). Parental perceptions of children's agency: Parental warmth, school achievement and adjustment. *Early Child Development and Care*, 186(8), 1203–1211. <https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1083559>
- Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P., & Paloniemi, S. (2013). What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review*, 10, 45–65.
<https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.05.001>
- Kangas, M., Kopisto, K., Löfman, K., Salo, L., & Krokfors, L. (2017). 'I'll take care of the flowers!' Researching agency through initiatives across different learning environments. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 17(1), 82–91.
<https://doi.org/10.1080/14729679.2016.1246256>
- Muhonen, H., Rasku-Puttonen, H., Pakarinen, E., Poikkeus, A-M. & Lerkkanen, M-K. (2016). Scaffolding through dialogic teaching in early school classrooms. *Teaching and Teacher Education*, 55, 143–154. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.01.007>

- Muhonen, H., Rasku-Puttonen, H., Pakarinen, E., Poikkeus, A.-M., & Lerkkanen, M.-K. (2017). Knowledge-building patterns in educational dialogue. *International Journal of Educational Research*, 81, 25–37. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2016.10.005>
- Nieminen, L. (2021). Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa H. Langström, T. Pösö, N. Rutanen, & K. Vehkalahti (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (s. 25–42). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 162.
- Pöysä, S., Pakarinen, E., & Lerkkanen, M.-K. (2023). Psykososiaalisen hyvinvoinnin heijastuminen oppilaiden kokemuksiin kevään 2020 etäopetuksesta. *Kasvatus* 54(4), 311–325. <https://doi.org/10.33348/kvt.138068>
- Tuukkanen, T., Somerkoski, B., Kyllänen, A., & Puura, K. (2022). Lapsibarometri 2022 “Jos joku on mun lähellä, silloin mä en pelkää” – lasten näkemyksiä turvallisuudesta. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:9*.
Suomen perustuslaki 1999/731
- Steckermeier, L.C. (2019). Better safe than sorry. does agency moderate the relevance of safety perceptions for the subjective well-being of young children? *Child Indicators Research* 12, 29–48. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9519-y>
- Stolp, E., Moate, J., Saarikallio, S., Pakarinen, E., & Lerkkanen, M.-K. (2022). Students’ experiences of their agency in whole-class playing. *International Journal of Music Education*, Online first. <https://doi.org/10.1177/02557614221130419>
- Stenvall, E., Kurki, M., & Virtanen, P. (2023). Is there a place for children in the making of public policy? Insights from the research evidence. *Journal of Childhood, Education & Society*, 4(1), 16–28. <https://doi.org/10.37291/2717638X.202341184>
- Vaughn, M. (2020). What is student agency and why is it needed now more than ever? *Theory into Practice*, 59(2), 109–118. <https://doi.org/10.1080/00405841.2019.1702393>
- Vehkalahti, K., Rutanen, N., Langström, H., & Pösö, T. (2021). Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa H. Langström, T. Pösö, N. Rutanen, & K. Vehkalahti (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (s. 10–24). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 162.
Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991/60